

PODROBNA PREDSTAVITEV OKROGLE MIZE »ZA KAKOVOSTNO PRENOVO KRAŠKIH VASI«

Lokacija: Osnovna šola Dutovlje

Datum: 23.5.2022

Opomba: Prepis besedila je nastal iz zvočnega posnetka, za katerega je organizator Kulturno-razvojno društvo Venček pridobil soglasje vseh prisotnih na okrogli mizi. Zvočni zapis hrani organizator dogodka v arhivu. Vse zapisano je predmet moralnih in materialnih pravic govornikov zato je prepovedano razmnoževati, kopirati, prepisovati ali nadalje uporabljati vsebino tega dela, po posameznih delih ali kot celoto, brez predhodnega dovoljenja avtorja in hkrati organizatorja dogodka Kulturno-razvojnega društva Venček.

NAGOVOR MODERATORKE OKROGLE MIZE – MILENA MAREGA, arhitektka

Hvala lepa za uvodne besede. Lep pozdrav z moje strani. Moja naloga danes je moderirati to srečanje. Tako predstavitev vabljenih strokovnjakov v prvem delu, kot ali pa še bolj ali posebno pa še razpravo, ki bo sledila v drugem delu in v kateri boste sodelovali vsi, ki ste zainteresirani, da z nami delite svoja mnenja, predloge, seveda pa boste lahko postavljali tudi vprašanja. Skratka razprava bo kasneje za vse udeležence v dvorani vključno z našimi govorniki. Načeloma se bomo družili 2 uri, malo čez osmo bomo verjetno zaključili. Seveda je pa to odvisno tudi od tega kako bo potekala razprava in kako boste pri volji za razpravljanje.

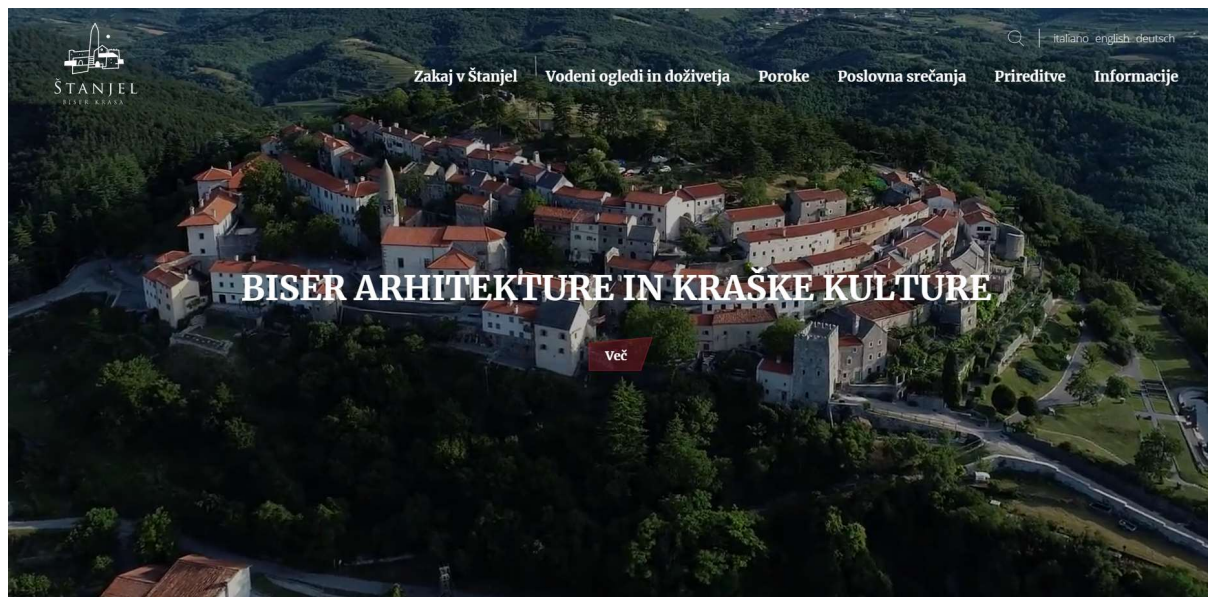
Da ne izgubljam dragocenega časa bom predala besedo naši prvi strokovnjakinji ga. Nataši Kolenc.

Ga. Kolenc je arhitektka, konservatorka, trenutno zaposlena v razvojni pisarni mestne občine Nova Gorica kot strokovna sodelavka za področje razvojne projekte za vključevanje kulture in naravne dediščine za kulturni razvoj. Sodelovala je pri obnovi gradu Rihemberk in pri razvojnih programih za Štanjel. Je aktivna članica nekaj stanovskih in strokovnih združenj in je članica Upravnega odbora Ustanove Maks Fabiani. Ga Kolenčeva, če sem slučajno kaj pomembnega izpustila boste pa vi dodala. Vam predajam besedo.

KRAŠKA VAŠKA JEDRA IN PRIČEVALCI KULTURE BIVANJA SKUPNOSTI – NATAŠA KOLENC, arhitektka, konservatorka

Hvala lepa za te uvodne besede. Ja res je kar je bilo povedano. Živim na Krasu in tudi na Krasu delam. Večinoma, enih 20 let, tako, da en tak širši pogled sem si pridobila in to v različnih vlogah. Ne samo službeno ampak tudi s stvarmi, ki jih delam tudi sicer v tako imenovanem prostem času.

Naslov mojega prispevka je Kraška vaška jedra in pričevalci kulture bivanja skupnosti. Ker to v resnici so. To veste če greste na počitnice ali na potovanje v tujino in opazujete okolje v katerem se nahajate in točno veste v kakšni državi se nahajate, v kakšni družbi se nahajate. Ali je sodelujoča ali ne? Naselja so prvi obraz, so tista prva stvar, ki jo pokažemo in na podlagi katere si lahko naredimo prvo sodbo o tem kje smo. Dala sem nalašč to sliko Štanjela. Ta je na eni lepi fotografiji Jožeta Gantarja, ki se jo pogosto uporablja v turistične namene. Ampak to je samo ena realnost iz turističnih katalogov.

Obstajajo pa tudi druge za katere smo odgovorni vsi sami. Zdaj ne bom povedala nič novega. Hotela sem deliti predvsem tisto, kar sem se naučila v svojih 20 letih dela na Krasu.

Ni treba posebej poudarjati, da je Kras pokrajina bogata z naselbinsko dediščino. Jaz bom dala ta izsek iz registra digitalne karte registra nepremičninske kulturne dediščine, kjer si lahko vsakdo pogleda, kaj je zavarovano in kakšni so režimi in podobne stvari. Da vidite, da dobite osnovne informacije. Te pikice različnih barv so enote dediščine naselbinske, arheološke ali pa druge kategorije dediščine. Če se abonirate boste videli te stvari bolj od blizu. Če pokažem to karto Dutovelj. Območje oranžno je območje naselbinske dediščine. V opisu piše velika vas z večinoma enonadstropnimi zaprtimi domačijami s kalonami, kritimi s korci in skrlami. Ohranjeni so kamnoseški detajli. Stavbni fond je večinoma iz 18. in 19. stol. Omemba v virih po Krajevnom leksikonu Slovenije 1484.

Če to preberemo zgleda precej zanimivo. Podobni zapisi so pri vseh ostalih kraških vaseh, ki vse skrivajo majhne zaklade ali pa velike zaklade po mojem mnenju. Tukaj sicer ne bomo pognali filma. To je film Naslednja postaja Kiosk Saša Mächtiga. Njegov portret. Bilo je na sporedu prav te dni, zato sem jo potegnila ven. Saša Mächtig je oblikovalec, predavatelj na fakulteti v Ljubljani v zvezi z oblikovanjem. Je tudi arhitekt sicer. On se ne ukvarja s konservatorstvom in ne s prenovo, on se ukvarja z drugačnim pogledom ali modernimi zadevami. Tudi on je prepoznal in zelo lepo opisal kaj je vrednost tega Krasa. Priporočam, da si ga ogledate: <https://365.rtvsl.si/arhiv/dokumentarni-portret/174746857>, je že nekaj let star. Prepotoval je po Krasu s kolesom in srečeval ljudi na Krasu. Zaključimo s to fotografijo Štanjela. To je s spletne strani Visit Štanjel. Štanjel biser kulture in kraške arhitekture. To je tisto s čimer se Kras ponaša, s čimer se Kras kaže na vzven, kar je tudi dejansko njegova največja vrednost v povezavi z ohranjanjem narave. In potem po teh razglednicah ki jih objavljamo na spletnih straneh. Imamo pa podobe, razglednice, ki jih vidimo, ko se vsakodnevno vozimo skozi kraje. Jaz zgodbo kaj se je dogajalo s trgov v Dutovljah ne poznam. Nisem šla raziskovat iz več razlogov. Ampak to je tisto kar

vidim. To kar sem govorila na začetku. To je kar vidimo. Lahko bi dali temu ime razglednica pozdrav iz osrčja Krasa. Seveda takih primerov nimamo samo v Dutovljah. Imamo jih tudi drugje.

To je tudi dokaj novo. To je vstop na Kras iz Z strani. Največji projekt je nastal na glavni cesti, državni cesti iz Mirna proti osrednjemu delu Krasa z krožiščem. Ne bom nič komentirala, to je pač podoba, ki jo dajemo na ogled in po kateri se vsakodnevno vozimo in jo vsakodnevno uporabljamo. Ne bom razpredala širše. Poskušam pa vedno imet v mislih kako se v takih prostorih počuti ali obnaša pešec, kolesar ali otrok, starejši in tako naprej...

Ta tematika seveda ni nova. Smo jo obravnavali že pred leti. Takrat smo izdelali en priročnik Kraška hiša - priročnik za preno. Ne bom ga nič opisovala. Nastal je na podlagi dela na terenu in ugotovitev, da se pravzaprav vsi graditelji in lastniki stavb sprašujejo iste stvari. Marsikdo mi je rekel na koncu, če bi na začetku prenove vedel kar vem zdaj, bi vse naredil drugače. To je grozno. Vemo že vnaprej kaj se bo zgodilo, če se lotevaš stvari na tak način ali pa na drugačen način. Skratka želeli smo to znanje, ki smo ga imeli združiti, strniti in ga ponuditi vsem na voljo. Je tudi v PDF obliki prosto dostopen na spletu¹. Izdala pa ga je takrat Občina Komen v okviru enega od projektov.

Zakaj pišemo priročnike? Razlogi so bili isti kot razlog zakaj smo se zbrali danes tukaj ali pa podobni.

Tukaj so 4 stvari, ki jih na razglednici s Krasa raje ne bi videli ali pa zagotovo niso taki, ki bi podpirajo ohranitev dediščine kraja. V čem je problem na splošno? Na splošno se soočamo z aktivnim uničevanjem ali prepuščanju propada tistega, kar deklarativno pravimo, da je največji razvojni potencial Krasa. To je kulturna dediščina v širšem pomenu - kulinarika, vinarstvo, kulturna krajina in vse te stvari in z njo povezana naravno okolje.

Drugi problem je : »Kaj razumemo kot razvoj?« Ali tisto kar razumemo danes kot razvoj še vedno odgovarja našim dejavnostim in potrebam danes oz. tistim za katere že danes vemo, da se bodo pojavili jutri ali čez par let.

In tretji problem je s tem pogojem povezano, da se ustvarja vedno več neprivlačnih, neprijetnih okolij za ljudi.

Tista podoba je iz enega drugega predavanja. Če pogledate, to je kot en simbol prometne ceste s površinami za pešce, tako kot jih običajno doživljamo v naših običajnih krajih. Imamo ozek pločnik, če

¹ http://cak.komen.si/prirocnik_kraska_hisa/

imaš otroka se bojiš, da ti bo stekel na cesto proti avtomobilom pod avto. Ko prečkamo se počutimo ogrožene. Skratka kjer imamo veliko gostoto avtomobilov, ki se tudi potencialno premikajo ne glede na to, da so parkirani, se ljudje po navadi počutimo ogrožene. Se ne počutimo dobro in tem krajem se izogibamo. In to ima potem posledice, ki vplivajo na ekonomijo in na življenja točnih območij, ulice mest, vaških jeder.

Zdaj kartografsko kaj sploh je kulturna dediščina? Kaj je tisto kar varujemo? To sem si sposodila od Zvezde Koželj (ZVKDS): «Kulturna dediščina so dobrine podedovane iz preteklosti, (nekaj dobrega kar smo podedovali), ki jih skupnost opredeli kot odsev in izraz svojih vrednot, identitete verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij.» To je nekaj dragocenega kar smo dobili. Odnos do tega, do kulturne dediščine je točno ta, nam pove kaj smo mi. Nam daje sliko kakšni smo mi. Kakšne so naše vrednote. Kaj dajemo na naslovnice, kako želimo, da nas drugi gledajo? Tako kot skrbimo mi za lastno kulturno dediščino ali drugo dediščino. To govori o našem odnosu.

Zakaj je dediščina sploh pomembna je premalo časa, da bi šli v širino. Kulturna dediščina je lahko ekonomija okolja. Na čem bazira ekonomija Krasa? V veliki meri na kmetijstvu, na vinarstvu, delno na obrti in podobne stvari. Skratka tukaj ne gradimo velike industrije, ne gradimo super visoko tehnoloških centrov. Gradimo turizem. Kakšno okolje rabimo, da gradimo te dejavnosti? Tako kot se po navadi pojavlja na podobah v povezavi z vinom. Zagotovo ne nekega urbanega okolja. Kljub temu izvajamo razvojne projekte.

Razvoj..., obnovimo ceste, to pomeni razvoj. Razvoj v kaj? Gre konkretno za obnovo ceste med Opatjim selom in Kostanjevico, ki je bila pred leti izravnana. Gre za približno 2 km ceste. Cesta je bila obojestransko obrobljena z suhozidi. Ti so bili v celoti nadzirani, deponirani na kupu, zmleti v tampon. Cesta je kot sem šla osebno merit prinesla 2 min krajšo vožnjo. In tudi zdaj dostikrat se tudi prenavo cest argumentira s prometno varnostjo. Kaj se je zgodilo? Tukaj je nastalo dirkališče. Cesta se je razširila, pogled se je z obnovo podaljšal. Omogoča dosti hitrejšo vožnjo. Naredili smo en korak naprej in hkrati smo naredili enega nazaj. Kam želimo prit s takimi posegi? In prav v zvezi s to cesto smo že leta 2018 organizirali eno javno tribuno. Zdaj samo kot medklic.... ni potrebno, da bi ohranjali vse suhozide, logično, da ne, vse tisoče km, ki obstajajo, ampak so sestavni del naše kulturne krajine in naše podobe. Morda bi se dalo kakšnega ohraniti ali nadomestiti, če bi se o tem razmišljalo pravočasno. Največkrat je vprašanje tudi to kako zgodaj začnemo debato oz. začnemo se pogovarjati z različnimi deležniki. Se pravi smo govorili o razvoju. Kakšen razvoj? Pa po navadi pridemo vsi do tega, da želimo trajnostni razvoj. In to je razvoj, ki zadovoljuje potrebe sedanjega človeka, ne da bi okrnili priložnosti prihodnjih rodov za zadovoljitev svojih potreb.

Če mi govorimo danes o prostorskem razvoju in jaz naj bi govorila o kulturni dediščini. Vse stvari so povezane med sabo. Podoba pokrajine, kulturna dediščina, gospodarski razvoj, socialni razvoj in varstvo okolja so med sabo povezani in jih je treba tako tudi obravnavati. In kaj naj bi pomenil trajnostni razvoj na Krasu? Je isto kot je bila ta osnovna definicija. Samo iskati moramo rešitve, ki to smer podpirajo.

Ali imamo informacije, ali imamo vedenje? Ja imamo. Tukaj imam še eno brošurico. To so evropska načela kakovosti. ICOMOS je mednarodna organizacija, ki se ukvarja s kulturno dediščino. ICOMOS je tisti, ki razglašajo spomenike, ki gredo na UNESCOV seznam svetovne dediščine. In ta evropska načela kakovosti za posege, ki ji financira EU in lahko vplivajo na kulturno dediščino. Ne bom razlagala naprej. Tudi to je javno dostopno². Lahko si vsakdo prebere. Stvar je kratka in je res fajn, da se uporablja in začne razmišljati o tem kar tu piše Namreč govori in je bila namenjena vsem deležnikom, ki se dotikajo

² https://icomos.splet.arnes.si/files/2021/12/EU_Nacela_Kakovosti_Web.pdf

posegov, ki jih financira EU in lahko vpliva na kulturno dediščino. Ti deležniki so: evropske institucije, organi upravljanja, mednarodne organizacije, civilna družba, lokalne skupnosti in zasebni sektor ter strokovnjaki, vsi skupaj.

Še ena tematika, ki se je bom dotaknila, ki bo zagotovo komentirana še naprej. Področje urbanizma. Urbanizem se tako kot vsa druga področja razvija. To kar se zdaj trenutno uveljavlja prevladujoča smer je tako imenovani integralni urbanizem. Kaj to pomeni? Integralni urbanizem pomeni, da je urbanizem ki poskuša pri svojih rešitvah vključiti vse, čim več vidikov, da pridemo do rešitev, ki so po meri ljudi in trajnostnega razvoja.

In zdaj, to sem vključila zato, ker smo par dni nazaj imeli eno zelo zanimivo predavanje, ki ga je organizirala Zbornica za arhitekturo. Ena od stvari, ki je bila tam izpostavljena je to: »Kaj je javno?« Mi dostikrat in tudi jaz sama sem bila v situaciji ko je nekdo na svoji hiši hotel počet stvari, ki so bile za okolje mogoče problematične. In odgovor je bil ta hiša je moja in lahko delam kar hočem. In ker je bilo govora kaj je javno je rekla predavateljica: »Vi imate hišo. Parcela meji na glavno cesto. Hiša je postavljena malo bolj nazaj. Vi imate spredaj vrt, ki je s ceste viden. Ali vi tam skačete nagi po cesti? Ne. Ali imate tam smetišče? Ne. Ali pred hišo nabijate glasbo na glas? Ne. Zakaj pa ne? Zato, ker so vse te dejavnosti seveda moteče za okolje. Zakaj pa če karikiram pobarvate fasado v strupeno zeleno? Ja, to pa naša hiša in lahko to počnem.« Skratka, vedno skozi vsa stoletja, vso preteklost, ali pa do nedavnega, vedno velja, da je tisto, kar vpliva na javno, ne glede na to – na lastnino - mora pri oblikovanju spreminjanja upoštevati, da spremembe vplivajo na vse, ne samo na lastnika. In to je še ena takih stvari, ki jo je tudi fajn imeti v mislih, ko se oblikuje kakršnakoli javne prostore. Recimo pri tem je meni padlo na pame, ali pa se to navezuje na mitnico v Dutovljah. Ne mitnica je bila porušena. Imela je lastnika. Lastnik je pač tako ali drugače, jo zrušil. Zdaj ali je lastnik samo sprejel neko odločitev, tisto, ki je vplivala samo nanj? NE on je sprejel odločitev, ki je vplivala na vse. Vplivala je na celoten prostor, vplivala je na obliko trga. Se pravi na gibanje, na ravnanje ali življenje ljudi, vseh, ki so v tem prostoru.

In zaključila bom samo še z eno tematiko, ki je tudi povezana s prostorom. In sicer o pomenu dreves. Drevesa so tudi pogosto zapostavljena ali pa se o njih ne razmišlja. Razmišlja se o tem, drevesa pač so in ko je kakšno drevo v napoto ga podreš. Objavljen je bil članek Urše Vilhar iz Gozdarskega inštituta, ki govori o tem kakšen je pomen velikih dreves, oz. in zdaj že preskakujemo na klimatske spremembe in se hkrati vračam v kvaliteto življenja. Kako ustvarjamo kvalitetnejše prostore v naseljih? Praksa drugje je spodbudna. Tako, da jaz sem optimist, nisem pesimist. V času Covida, so se razmere končno v svetu precej spremenile in ko smo zdaj začeli spet potovati smo lahko videli tudi v živo in je fascinantno. Dokler si samo doma tega ne zaznaš in zaključila bi samo s kraško dediščino Marjana Miklavca. Mislim, da sem ga nazadnje videla, verjetno ravno v Dutovljah na eni otvoritveni razstavi in sodelovala sem tudi v filmu, ki ga je snemal Jadran Sterle v zvezi z njim. In takrat sem rekla: »Ko ste v dilemi, ali kako narediti nek poseg v prostoru, kako nekaj spremeniti svojo hišo – pomislite ali bo tisto Marjan Miklavc še imel interes narisati ali bi želel narisati. Če ne bo, potem je mogoče bolje, da poiščete drugačno rešitev.«

Njega sicer ni več, ampak jaz upam, da ta pogled ali pa njegove vrednote tega prostora bodo ostale.

Hvala lepa za pozornost, sem na voljo še za kakšna vprašanja.